

Arja Firet schrijft in Tijdschrift voor tijdschriftstudies een informatief stuk over de handgeschreven satirische blaadjes uit het midden van de negentiende eeuw in Parijs. Het procédé van de 'autografie' was eenvoudig. Een tekst werd direct op een lithografische steen geschreven en vervolgens werden daarvan op papier afdrucken gemaakt. Hoge zet- en drukkosten waren niet meer nodig. Bovendien was er behoefte aan een subversief tegengeluid.

Rond 1830 kwam er een beetje lucht in de Franse censuurwetten maar na de revolutie van 1848 begon Napoleon III in 1850 van alles te bedenken om de journalistiek weer flink te knevelen: preventieve censuur, dagbladzegel en de verplichting om bepaalde artikelen te ondertekenen. Gevolg was het ontstaan van de *Petite Presse*. Net als in Nederland kon je de zegelbelasting ontduiken door papierformaten te gebruiken die buiten de wet vielen. Overal in Nederland verschenen daarom in de jaren veertig van de negentiende eeuw de clandestiene lilliputterkrantjes. En nog beruchter, hoewel bijna nooit iemand ze zag, waren de handgeschreven schandaalreportages, bijvoorbeeld over kroonprins Willem II, die als middel werden gebruikt het hof af te persen. De dreiging was dat bij niet-betalen deze uit de duim gezogen maar reputatiebrekende verhalen gepubliceerd zouden worden.

In Frankrijk kwam er nog iets bij: door op het eerste oog een satirisch of literair blad te maken ontliet je de (politieke) censuur goeddeels. Gevolg was dat een klasse van halve artiesten, hele schrijvers en zij die dat wilden worden op die handgeschreven blaadjes afkwamen. Deze bohème zorgde voor een onafhankelijke alternatieve leefwereld en voor een alternatieve manier van schrijven. Op die manier ontstond het genre van de *fantaisie*, door Firet een *column avant la lettre* genoemd.

Het aardige van de 'autografische pers' als tegenhanger van de officiële journalistiek is dat er een interessante symbiose tussen politiek en literatuur ontstond die doet denken aan wat in de jaren zestig in Vlaanderen werd genoemd *De gestencilde*

revolutie: een onafzienbare reeks van half literaire half politieke tijdschriftjes die makkelijk konden ontstaan als gevolg van de voor iedereen toegankelijke stencilmachine. De verwevenheid tussen literatuur en journalistiek is een Franse tegenhanger van de Amerikaanse journalistiek die is ontstaan om de politiek te controleren (*Watchdog*). In Parijs verschenen trouwens al vanaf de zestiende eeuw *Canards*, pamfletjes waarin op satirische (lees literaire) wijze de draak met de heersende macht werd gestoken.

Een van de bekendste handgeschreven tijdschriftjes waar Firet over schrijft, is *Sans le Sou*, letterlijk 'zonder een rooie cent', maar natuurlijk met een verwijzing naar de bohème en tegen 'het kapitaal'. Constant Arnould was de hoofdredacteur en hij had er kennelijk lol in het ene na het andere handgeschreven blaadje op te richten: *L'Original* (1855), *L'Aurore* (1855) en *La Mansarde* (1856). Veel van deze blaadjes profileerden zich als het literaire proletariaat en schiepen er lol in de al te deftige lezer te beledigen, een must voor elk blad dat zich wenste te afficheren als 'l'organe de la critique littéraire indépendante'. Als premie voor een jaarabonnement op een van de blaadjes werd een grafrede op mooi geschept papier in het vooruitzicht gesteld, op voorwaarde dat tijd en plaats van overlijden van de abonnee bekend was.

Arja Firet werkt aan een proefschrift over het kleine literaire genre van de *fantaisie*. Ook Dorothée te Riele doet onderzoek naar een tijdschrift waarin journalistiek en literatuur elkaar de hand gaven, zo blijkt uit dit nummer van Tijdschrift voor tijdschriftstudies. Zij beweert dat het Spaanse populaire tijdschrift *El Cuento Semanal* (1907-1912) het enige blad ter wereld was dat wekelijks een verhaal van een literair schrijver opnam en ook nog eens een kariatuur van die auteur op het omslag plaatste. Kan zijn. Haar percentage van analfabeten in Spanje rond 1910 (59,4 procent) lijkt me weer iets realistischer dan het percentage dat Firet geeft voor een halve eeuw eerder in Frankrijk, namelijk vijf procent. Firet legt uit dat het zogenaamd niet over politiek schrijven een middel was om de censuur om te tuin te leiden. Te Riele zegt dat politieke en kerkelijke kwesties in *El*

Cuento Semanal geen rol speelden. Dat kan ik maar moeilijk geloven in het geval van een satirisch weekblad. Ik heb *El Cuento Semanal* nooit onder ogen gehad maar als Te Riele schrijft dat 'een aantal' verhalen een 'historische setting' heeft, zoals de Inquisitie in Spanje in de zeventiende eeuw, de Reformatie in Zwitserland tijdens de zestiende eeuw of de Franse Revolutie van 1789 dan vraag ik me toch af of deze gebeurtenissen niet beschreven zijn als metafoor van de actualiteit, zoals in Nederland tijdens de bezetting ook opvallend veel boeken verschenen over de vrijheidsstrijd van Willem van Oranje in de zestiende eeuw.

Het is mij een raadsel waarom het Tijdschrift voor tijdschriftstudies met ingang van dit nummer een kleiner formaat heeft (14,6 x 20,0 in plaats van 16,6 x 23,2 centimeter), ook al beleven we tegenwoordig politiek onrustige tijden. Het zijn bijna de afmetingen van de duodecimokrantjes die tot 1 januari 1846 zonder belastingzegel konden verschijnen. Misschien is de wijziging aangebracht om de wetenschap in onze roerige tijden een subversief tintje te geven.